

Ключевые слова: Украина, топонимические контексты, Книва, Эуския, Бероэ.

Tyshchenko K., PhD, Full Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

**THE NOTION OF THE HISTORICAL-TOPONYMICAL IDIOM
(on the Cniva's campaign of 250 AD as reflected in the place names)**

The article contains description, analysis and comments on 13 toponymical landscapes in Ukraine and adjacent lands with the repeated pair of place names derived from the stems Yus'k-/ Yushk- and Berv-/ Verb- (on the background of find sites of Roman trophy coins) which hypothetically continue the prototypes Euscia and Beroe from the Cniva's campaign of 250 AD.

Key words: Ukraine, toponymical contexts, Cniva, Euscia, Beroe.

УДК 811.133.1'42'37:82-2Ван Лерберг

Чистяк Д.О., к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕКСТОВИХ КОНЦЕПТІВ У
ПОЕМИ "ЄВИНА ПІСНЯ" ШАРЛЯ ВАН ЛЕРБЕРГА**

У статті проаналізовано особливості функціонування текстових концептів у поемі "Євина пісня" бельгійського символіста Ш. Ван Лерберга, виділено елементи традиції та новаторства авторської концептосфери.

Ключові слова: текстовий концепт, авторська картина світу, метаобраз, інтертекст, міфопоетична картина світу.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження авторської картини світу в текстах знакових європейських письменників полягає у включеності процесів концептуалізації у широкі культурні семіотичні контексти, що генерують структурно-семантичне ядро художнього тексту. Метою статті є моделювання авторської картини світу у поемі "Євина пісня" класика бельгійської літератури Ш. Ван Лерберга [15], у лінгвокогнітивному річищі згідно з положеннями

лінгвопоетичної теорії, закладених у працях В. Бурбело [1], В.Віноградова [2], О. Кагановської [3], Ю. Лотмана [4], В. Ніконової [5] та ін. і розвинутих нами у лінгвоміфопоетичному ключі [6]. *Предметом* дослідження виступає авторська концептуалізація в текстах Ш. Ван Лерберга, а *об'єктом дослідження* – вербалізоване структурно-семантичне ядро авторської картини світу Ш. Ван Лерберга. *Наукова новизна* доповіді полягає у першому комплексному аналізі елементів авторської концептуалізації у поемі "Євина пісня" Ш. Ван Лерберга, хоча розпорошені елементи такого аналізу простежуються у працях Ж. Гійома [9], Л. Крістофа [7], П. Лауде [10], Х.-Й. Лопе [11], Х. Зіпмана [13] та Р. Труссона [14; 15].

Виклад основного матеріалу. Поема "Євина пісня" вийшла друком у паризькому видавництві "Меркюр де Франс" у 1904 р. і неодноразово перевидавався (востаннє у 1980 р. у брюссельському видавництві Жака Антуана). Надзвичайна музичність поезій надихнула кількох талановитих композиторів: 10 мелодій за поезіями "Євиної пісні" створив Габріель Форе (опус 95). Шість поезій інструментував француз Поль Лакомб, низку творів поклав на музику бельгійець Роберт Херберігс. В Україні окремі поезії зі збірки перекладали М. Рильський, В. Ткаченко та Д. Чистяк.

Поема викликала схвальну рецепцію відомих письменників і критиків. Е. Верхарн вітав "великого вільного поета", К. Лемоньє охрестив Ш. Ван Лерберга "одним із найбільших поетів нашого часу" А. Мокель назвав поему "шедевром символізму", а "Молода Бельгія" вустами А. Жіро кваліфікувала її автора "золотоперим поетом" [2, с. 357]. Відзначила твір і німецькомовна еліта: Р.М. Рільке, Г. фон Гофманшталь та С. Георге.

Такий резонанс слушно пов'язати не так із новаторськими композиційними характеристиками поеми (застосування вільного вірша, багате музичне інструментування, градуйоване розгортання символізму), як із її образно-ідейним навантаженням. Сучасник автора, літературний критик Ж. Рансі слушно зауважив, що "Євина пісня" привертала увагу читача саме як "філософська поема пантеїзму" [2, с.358]. Нам варто додати, що саме пантеїстично-вітаїстичний пафос твору (в якому

відчуваються філософські впливи А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, Г. Тібєргієна, Л. Бюхнера) становив його принципове новаторство, тож слушно вважати поему предтечею у французькій поезії модерністського натуризму, що його уособлювали такі різні літератори, як А. Жід, Р. Гіль, Ф. В'єле-Гріффен чи Ф. Жамм.

Натуристичний пафос поеми досягається шляхом медіації двох полярних систем – християнської та міфологічної (давньогрецької), на яких вибудовується авторська міфопоетична картина світу. Тож редукованою здається інтерпретація конфлікту "Євиної пісні", подана Ж. Гійомом як "прогресивне проникнення у Єву Сатани, який деформує божественні поривання й порухи", прогресію спокушання Нечистим як "утілення чуттєвої, а згодом і інтелектуальної гордині" [8, с.290]. У тексті функції "Сатани" перебирають античні божества, щоправда, позбавлені негативного маркування.

Зачин поеми представляє "одснилу Богом Єву" [2, с.53], яка відділяється від божественного начала для сотворіння-називання речей Едему, водночас зауважуючи, що вона – "людська дитина" [2, с.54]. Ця дихотомія між божественним і земним-природним уже запрограмувала конфлікт: між моноцентризмом християнського Бога та античним пантеїзмом. Прокидання Єви у Господі пов'язане, вочевидь, зі сповідуюною друзями Ш. Ван Лерберга М. Метерлінком та Марією Башкирцевою ідеєю "всесвітньої душі", у межах якої існує монада картезіанської *res cogitans* (у поемі Єва "мислить душею" [2, с.57]). Концепт ДУША інтерпретується у Ш. Ван Лерберга як органічна частка платонівської ідеологеми "Всесвітня Душа", перекодованої у неоплатонічній і згодом – у патристичній традиціях.

Таке спостереження передбачає акцію взаємопроникнення одиничної та всезагальної ДУШ через еманацию внутрішніх мисленнєвих і чуттєвих сил. Контакт оспівувачки Едему із довкіллям – обопільний. Речі, суцї в райському саду, постають не пасивним началом, підвладним Богові-Логосу. У цьому відмінність агенса Єви від групи актантів Янголи, що перебувають під беззаперечним диктатом міфологеми Бог-Отець, а також слугують прямою проекцією його ДУШ без

урахування картезіанської *res cogitans*. Слушно відзначити, що в першому циклі поеми відбувається поступова прогресія головної героїні від прямої еманції божественної енергії (функціонування у межах семантики топосу Едем як прямої проекції ідеологеми Душа Світу) до становлення осмисленого розуміння того факту, що патристична тріада "Добро – Краса – Світло", уособлена в топосі Саду, через свою іманентність передбачає відсутність динаміки. Саме через концептуалізацію агенса Єви як приналежної до мезоконцепту ЛЮДИНА Ш. Ван Лерберг розкриває позитивістську модель її ініціального шляху – через розкриття динаміки *res cogitans* як рушія до самовдосконалення.

Таке розкриття динаміки процесів творчого осмислення і перетворення буття окреслюється через виведення в тексті архаїчної картини світу. Справді, окрім актантної групи Янголи у топосі Едем функціонують і групи античної семантики – персонажі давньогрецької міфології, а також німецької фольклорної традиції, що виступають носіями опозитивної до Янголів семантики. Таким чином в Едемі мешкають оманливі русалки, темні феї-тіні, непокірні стихії, німфи, Венера, змій-спокусник і юний бог Ерот, до якого Єва проймається по-античному чуттєвим коханням, що стає апофеозом циклу "Спокуса". Слушно відзначити, що іманентність теоцентричної моделі буття, виведена у першому циклі поеми, дезінкарнується в подальших розділах. Мезоконцепт КОХАННЯ розкривається через функціонування у тексті низки архаїчних семантичних опозицій, що маркуються як позитивно (приміром акція цвітіння, метаобраз ВЕСНА, міфопоетичний концепт ЖИТТЯ), так і негативно (приміром акція сну, метаобраз ТЕМНЕ, міфопоетичний концепт СМЕРТЬ).

Водночас контакт із цими божествами, а також оприявлення акції кохання переконує героїню в неунікненності вічних метаморфоз матерії у структурі стихій (вода для русалок, вогонь для фей), у яких Життя і Смерть постають лише фазами різних ланок еволюції. Таке перекодування архаїчної семантики у гераклітівському ключі (ідеологема "вічного плину") можна ототожнити і з подальшими семантичними нашаруваннями (еволюціоністська теорія О. Конта,

концепт ДУША в інтерпретації Г.Тібєргієна, діонісійська концептосфера у Ф. Ніцше), що передбачають розуміння Своєю відносності моноцентричної моделі світу й право кожної монади на вибір циклів життя-смерті замість іманентності вічного безконфліктного буття у лоні Господньої енергії.

Героїня обирає екзистенційний, глибинний контакт зі смертним докільлям, апофеозом якого стає вакхічний екстатичний танець із блискавками, янголицями-хвилями, янголицями-вогневицями тощо з подальшим згасанням у повечірньому співі. Слушно зауважити, що діонісійська семантика (вочевидь, просякнута ніцшеанськими впливами) тут функціонує поряд із уже окресленою нами платоністичною ідеологією Світової Душі, адже релевантним постає взаєне проникнення енергетичних імпульсів між агенсом Своєю та її рослинними, тваринними, мінеральними корелятами, а також стихіями.

Акція згасання героїні не постає негативно маркованою. Вона передбачає возз'єднання у "божому подиху весни" [2, с.116], що імплікує наступне народження співу на початку нового природного циклу. Єва перейшла з іманентного сну в божественній вірі у вічне буття у метемпсихозі розмаїтих кіл одухотвореної матерії. При цьому у творі відсутня категорична аксіологічна установка на Добро та Зло, Гріх та Істину, зате присутній вітаїстичний пафос потреби глибшого контакту з природними силами, у хаотично-космічному поєднанні яких об'являється Буття.

Висновки та перспективи дослідження.

Функціонування образу героїні слушно інтерпретувати як контамінацію декількох міфопоетичних парадигм. У першому розділі відбувається ідеологізація концепту ДУША через сполучуваність енергетичних імпульсів агенса Єви та топосу Едем як проєкції міфологеми Бога-Отця. У другому розділі відбувається поступове руйнування цієї лінгвокогнітивної моделі через внутрішню динаміку образу Єви як проєкції божественного начала – замість прямої проєкції героїня намагається перетворити довколишній світ у плані інсталяції у ньому міфопоетичних моделей античного світовідчуття. Третій та четвертий розділи імплікують зміну топосу Едем у плані

проекції у ньому метаморфоз, що постають модуляцією внутрішніх станів героїні з подальшим розчиненням у стихіях, котрі стають структуротворчими первнями буття.

Аналіз авторської концептуалізації в оповіданнях Ш. Ван Лерберга засвідчив функціонування оригінальної картини світу автора, побудованої на контамінації різноманітних лінгвоментальних міфопоетичних моделей. Перспективним вважаємо глибше дослідження функціонування авторської концептосфери у текстах Ш. Ван Лерберга в його інших творах (поєми "Соляна" і "Пісня Єви", драма "Наслухачі", комедія "Пан", інші оповідання та есеї), з подальшим компаративним аналізом із картинами світу інших представників бельгійського символізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурбело В. Б. Лінгвопоетика французької словесності ІХ–ХVІІІ ст. [Монографія] / Валентина Броніславівна Бурбело. – К.: Київський університет, 1999. – 251 с. 2. Ван Лерберг Ш. Вибрані твори / пер. з франц., передм., післям. та прим. Д.О. Чистяка / Шарль Ван Лерберг. – К.: Журнал "Радуга", 2013. – 416 с. 3. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / Виктор Владимирович Виноградов. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – С. 3–201. 4. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): Монографія / Олена Марківна Кагановська. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. – 292 с. 4. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера / Юрий Михайлович Лотман. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с. 5. Ніконова В.Г. Художній концепт: поетико-когнітивний підхід / В.Г. Ніконова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 2006. – Т. 9. – № 2. – С. 51–59. 6. Чистяк Д.О. Засади лінгвопоетичного аналізу символу й міфу в ранній творчості Моріса Метерлінка / Д.О. Чистяк // Мовні і концептуальні картини світу / відп. ред. О.І. Чередниченко. – 2010. – Вип. 31. – С. 185–190. 7. Christophe L. Charles Van Lerberghe / Lucien Christophe. – Bruxelles: Office de la publicité, 1943. – 80 p. 8. Guillaume J. Essai sur la valeur exégétique du substantif dans les *Entrevues* et *La chanson d'Eve* de Van Lerberghe / Jean Guillaume. – Bruxelles: Palais des Académies, 1956. – 304 p. 9. Laude P. Lecture de *La Chanson d'Eve* de Charles Van Lerberghe / Patrick Laude. – New York: Peter Lang Inc., 1994. – 150 p. 10. Lope H.-J. Marges d'un poème philosophique-panthéiste et enthousiasme lyrique dans *La chanson d'Eve* (1904) de Charles Van Lerberghe / Hans-Joachim Lope. // Charles Van Lerberghe et le Symbolisme / éd. par H. Siepman et R. Trousson. – Dme-Verlag, 1988. – P. 27–62. 11. Mallarmé S.

Œuvres complètes / éd. par H. Mondor et G. Jean-Aubry / Stéphane Mallarmé. – Paris : Gallimard, 1945. – 1660 p. 12. Mockel A. Esthétique du Symbolisme / Albert Mockel. / Choix et présentation de Michel Otten. – Bruxelles: Palais des Académies, 1962. – 256 p. 13. Trousson R. Charles Van Lerberghe. Le poète au crayon d'or : Biographie. / Raymond Trousson. – Bruxelles : AML Editions, Labor, 2001. – 448 p. 14. Van Lerberghe Ch. Contes hors du temps / Préf. de Ph. Lekeuche, lecture de Paul Aron / Charles Van Lerberghe. – Bruxelles: Paul Lacomblez éd., 1992. – 150 p. 15. *Van Lerberghe Ch. La Chanson d'Eve* / Charles Van Lerberghe. – Bruxelles: La Renaissance du Livre, 1924. – 215 p. 16. *Vanwelkenhuyzen G. Solyane* de Charles Van Lerberghe / Gustave Vanwelkenhuyzen. – Bulletin de l'Académie Royale de Langue et Littérature Françaises. – 1967. – Tome XLVI. – P. 285–337.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2014.

Чистяк Д. А., к. філол. н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ТЕКСТОВЫХ КОНЦЕПТОВ В ПОЭМЕ Ш. ВАН ЛЕРБЕРГА "ПЕСНЯ ЕВЫ"

В статье анализируются особенности функционирования текстовых концептов в поэме "Песня Евы" бельгийского символиста Ш. Ван Лерберга, выделяются элементы традиции и новаторства авторской концептосферы в контексте других франкоязычных символистских авторских картин мира.

Ключевые слова: *текстовый концепт, авторская картина мира, метаобраз, интертекст, мифопоэтическая картина мира.*

Chystiak D., Ph.D, Assistant Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE FUNCTIONING OF TEXTUAL CONCEPTS IN THE POEM "EVE'S SONG" BY CHARLES VAN LERBERGHE

The article is devoted to the analysis of functioning of textual concepts in the poem "Eve's Song" by the Belgian symbolist Charles Van Lerberghe. The most important aspects of traditional and original elements in the author's conceptosphere are shown in their connection with worldviews of other French-speaking symbolist authors.

Key words: *textual concept, author's worldview, metaimage, intertext, mythopoetic worldview.*